

JAHON IQTISODIYOTI ROLIDA O‘ZBEKISTONDA INFILATSIYA DARAJASI ORTISHINING MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

Abduraxmonova Mashxura

Farg‘ona Politexnika Instituti talabasi

Ilmiy rahbar: Uzganbayeva Dilnoza Toxtasinovna

Farg‘ona politexnika instituti assistenti

Email: dilnoza.uzganbayeva@ferpi.uz

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada infilatsiyani tobora ortib borayotgani, buning natijasida jahon iqtisodiyotida infilatsiyaning darajasini ortib borayotganini ko‘rishimiz mumkin. Jahon savdo tashkilotiga a‘zo davlatlarning infilatsiyaga qarshi keskin kurashlari, infilatsiyaning ochiq va yopiq turlarini ko‘rishimiz mumkin. Infilatsiya ortishi natijasidan aholining turmush darajasini keskin pasayib ketishi, rivojlanmayotgan davlatlarni yanada qashshoqlashishini va uni oldini olish maqsadida o‘rganilgan.

***Kalit so‘zlar:** infilatsiya, infilatsiyaning turlari, jahon iqtisodiyotiga ta’siri. aholining turmush darajasiga infilatsiyaning ta’siri*

АННОТАЦИЯ

В данной статье мы видим, что инфляция увеличивается, в результате этого уровень инфляции в мировой экономике увеличивается. Мы можем видеть острую борьбу стран, входящих во Всемирную торговую организацию, с инфляцией и мы можем видеть открытый и закрытый типы инфляции. В результате роста инфляции резко упадет уровень жизни населения, произойдет дальнейшее обнищание слаборазвитых стран, и это изучается, чтобы предотвратить это.

***Ключевые слова:** инфляция. Виды инфляции, влияние на мировую экономику, влияние инфляции на уровень жизни населения*

ABSTRACT

In this article, we see that inflation is increasing, as a result of this, the level of inflation in the world economy is increasing. We can see the acute struggle of the countries that are members of the World Trade Organization with inflation. , and we can see open and closed types of inflation. As a result of rising inflation, the standard of living of the population will fall sharply, further impoverishment of underdeveloped countries will occur, and this is being studied to prevent this.

***Key words:** inflation, Types of inflation, impact on the world economy, impact of inflation on the standard of living of the population*

KIRISH

Hozirgi kunda jahonning dolzarb muammolariga aylanib borayotgan inflyatsiya barcha mamlakatlarni qamrab olmoqda. Avvalam bor inflyatsiya birinchi navbatda sifati past tavarlar va hizmatlarning narxini kotarilishi bozorda talab kotarilib taklif pastaganda yuzaga keladi. Oltin va chet el valyutasining milliy valyutaga nisbatan kotarilib ketishi natijasda namayon bo'ladi. Bozorda talabga javob bermaydigan mahsulotlarni ortib borishi davlatning byudjet kamchiliklarini qoplash uchun qoshimcha pul emissiyalarni amalda qollashi, yangi investitsiya takliflari uchun emissiya hisobdan foydalanishi, manapol narxini mavjudligi va bozorda manapollning kuchayib borishi, narxlarning tobora ortib borayotganidan qo'rqib ortiqcha talabning ko'tarilib ketishi, . mamlakatga ko'plab chet el valyutasini kirib kelishi natijasdan milliy valyutani keskin qadrsizlanishi natijasda inflyatsiya darajasini oshib ketishi ko'zda tutiladi. Hozirgi rivojlanayotgan jahon iqtisodiyotida inflyatsiyaning tobora ortib borayotganini korish mumkin. Inflyatsiyaning ikki turi mavjud bo'lib bular: 1)ochiq, 2)Yashirin ya'ni (bostirma) turlari mavjud. Ochiq inflyatsiya erkin ya'ni erkin narxlarni ishlatuvchi bozorlarda uchraydi. Narxlarni keskin kotarilishi yoki tushib ketishi bozor strukturasi buzadi. Lekin yo'qotmaydi. Yashirin inflyatsiya sharoitida vaziyat boshqacha bo'lib, davlat narxlar oshishidan xavotirga tushib, bunga qarshi kurashga kiradi, daromad va narxlar ustidan, ularni muayyan darajada muzlatgan holda yalpi ma'muriy nazorat o'rngaadi. Yashirin inflyatsiya bozorning o'z-o'zini tartibga solish mexanizmini izdan chiqaradi. Muzlatilgan narxlar ishlab chiqarish xarajatlari yuqori bo'lgan sohalarga kapitalni kamayishga olib keladi. Shu sababli bu sohadan kapitalning bir tekisda ushlab va taklifni pasayib ketishga harakat qiladi va tovarlar taqchilligiga olib keladi[2].

Jahon iqtisodiyotida inflyatsiya darajasini ortib borishi kundan kunga avj olmoqda. Bu bevosita davlatlardagi milliy valyuta qadrsizlanishga aholini turmush darajasiga o'z tasirini o'tkazmay qolmaydi. Rivojlangan davlatlar o'z savdo hamkorlarini boshqa bir davlatdagi inflyatsiya darajasiga qarab tanlaydi. Va investitsiyalarni kiritishni ham shu yo'l bilan aniqlaydi. Chunki biror bir davlatning inflyatsiya darajasi yuqori bo'lishga talabning yuqoriligi taklifni esa pastligi milliy valyutani chet el valyutasiga nisbatan qadrsizlanishga qarab belgilanadi. Buning natijasida tadbirkorlar tomondan sifatsiz mahsulotlar ishlab chiqarilishi, narx navoni keskin ko'tarilib ketishi aholining tobora tabaqalanib borishni ko'zda tutsa bo'ladi. Hozirgi kunda inflyatsiya darajasini jahon iqtisodiyotiga o'z tasirini otkazmoqda chunki endi rivojlanayotgan davlatlar inflyatsiya darajasini ortib borishi natijasdan qashshoqlik uchramoqda. Hattoki O'zbekistonda ham 2022yil may oyida inflyatsiya darajasi 11%ni tashkil etgan shu 2022 yilda AQSH dollarining inflyatsiya darajasi 40

yil ichida eng yuqori darajaga yani 6. 7% oshgan. SHundan ko‘rinb turibdiki jahon iqtisodiyotda infilatsiya darajasini ortishi natijasdan giperinfilatsiyaga duch kelinadi va jahon bozoriga sifatsiz mahsulotlar ortib borishiga olib keladi. Giperinfilatsiya uch xil turda aniqlanadi:

3-yil davomida har oyda narxlarning 2%ga va undan yuqori darajaga o‘shishi.

Tezda bir oyning o‘zida narxlarning keskin ya’ni 50% va undan yuqori darajada qadirsizlanishi. 3. Narxlarning yill iga 900% oshishi .

Giperinfilatsiyaga olib keladi. Giperinfilatsiyaning ortishi natijasdan davlatlardagi turmus tarzini pasayib savdo qobilyatining paslab ketishga olib keladi.

Mavzu bo‘yicha boshqa olimlar ilmiy asarlarining qisqacha tahlili.

Jahon iqtisodiyotiga infilatsiyani tasirini ingliz olimlaridan Mark Devis, Maykl Boyl, Kirsten Rohrs Shmitt in infilatsiya haqda shunday fikir bildirgan “Energiya, oziq-ovqat, tovar va boshqa tovarlar va xizmatlar narxi ko‘tarilsa, butun iqtisodiyot ta'sir qiladi. Inflyatsiya deb nomlanuvchi narxlarning ko‘tarilishi yashash narxiga, biznes yuritish xarajatlariga, qarz olish, ipoteka kreditlari, korporativ va qiladi. ”[3] Deb takitlagan. Yulliy Yusupov O‘zbek olimi ham infilatsiyaning haqida o‘z qarashlarini bildirib otgan va oz samaralarini korib kelmoqda. Va yana ingliz olimi Sean Ross tomonidan ham quydagi fikir keltirib o‘tilgan “Iqtisodchilarning fikricha, inflyatsiya mavjud tovarlar taklifiga nisbatan pul miqdorining oshishi natijasidir. Yuqori inflyatsiya odatda zararli deb hisoblansa-da, ba'zi iqtisodchilarning fikricha, kichik miqdordagi inflyatsiya iqtisodiy o‘shishga yordam beradi. ”[4]deb oz fikrini bildirgan. Infilatsiya demak jahon iqtisodiyotiga faqat zarar emas balki foydali tomonlarini borligini ham takidlab o‘tgan.

Asosiy qism. Jahon iqtisodiyotda infilatsiya darajasini ortib borishi. Xozirgi kuning global muammosiga aylanb ulgurdi. Infilatsiya faqat zararga emas foydali ham bo‘lib kelmoqda. Ya’ni iqtisodiy tiklanishi uchun past infilatsiya foydali bo‘ladi va agar infilatsiya darajasi ortib ketsa albatta davlatning iqtisodiy tizimiga oz tasirni o‘tkazadi. Agar infilatsiya oz davrida nazorat qilinsa va oqilona darajada bo‘lsa jahon iqtisodiyotni gullab yashnashiga olib kelishi mumkin. Agar infilatsiya doyimiy tarzda nazorat qilinb uni barqarorligi taminlab turilsa past infilatsiya ishsizlikni kamayishga o‘z ta’sirini o‘tkazadi. Istemolchilar tavar va xizmatlardan foydalanishi uchun ko‘proq pul mablag‘lariga ega bo‘ladi. Iqtisodiyotning ko‘tarilishga yordam beradi va iqtisodiyotni yanada ko‘tarilishga sababchi bo‘ladi. Infilatsiya darajasi O‘zbekistonda ham keskin kotarilib ketdi. Infilatsiya O‘zbekiston holatiga nisbatan 2022yilning may oyida 11. 0%, iyun oyida esa 12. 2% iyul, avgust s, sentyabr oylarida esa eng yuqori darajaga yani 12. 3% ni tashkil etgan. Bu darajada ko‘tarilish 2023 yilning may oyigacha davom etdi va Infilatsiya darajasi pastlashni boshladi. Hozirgi kunga kelib

jahon bozorida iqtisodiy va siyosiy kurashlar avj olgan mahalda infilatsiyaning dengizdagi geosiyosiy mojarolar va ta'minotning uzilishi natijasida baho bosimining ikkinchi to'liqini xavfi saqlanib qolmoqda. Bunga qo'shimcha ravishda, kutilganidan kuchliroq mehnat bozori iste'mol talabini keltirib chiqarishi va narxlarning oshishiga olib kelishi mumkin. [5]Hozirgi kunda Jahon iqtisodiyotda infilatsiyani barqaror ushlab turishi uchun qonunlarni yo'lga qoyish ishlari jadal suratda o'sib bormoqda. Lekin haligacha 2024 til pragnozlariga asosan **Venesuela 230%, Zimbabve 190. 2%, Sudan 127. 3%, Argentina 69. 5%, Turkiya 54. 3%, Misr 25. 9%, Angola 25. 6%, Eron 25. 0%, Burundi 22. 4% Syerra-Leone 21. 7%** infilatsiya ko'rsatkichlarini **Xalqaro Valyuta Fondi** pragnoz qilmoqda. Jahon miqyosida eng katta **neft** zahiralari ega bo'lgan **Venesuelada** infilatsiya darajasi 230% yetishi kutilmoqda, bu esa juda yuqori ko'rsatkichlardan biri xisoblanadi. So'ngi 10 yilikda mamlakat giperinfilatsiyaga uchradi va 2019-yilda 10 million % yetdi. 2023 Yili AQSH sanksiyalari bekor qilingandan boshlab infilatsiya davlat harajatlarning keskin qisqarishi va iqtisodiyotning dollorlashuvining kuchayishi tufayli keskin pasayadi. Bu esa davlatdagi iqtisodiyotning mustahkamlanishga olib kelmoqdakuchaya boshlayotgani kozga tashlanmoqda. Har bir davlatning o'z siyosati yuzasidan infilatsiyaga qarshi kurash belgilanb kelmoqda. 2024 yilda global infilatsiya 2023 yildagi infilatsiyaga qaraganda o'rtacha 6. 8% dan taxminan 5. 8% tushishi pragnoz qilinmoqda. Kuchli pul-kredit siyosati va energiya narxlarining keskin pasayishi mehnat bozorining pastlashi bilan birga narx bosimini yengilashtirish pragnoz qilinmoqda. COVID-19 pandemiya tugagan bo'lsada undan kelib chiqqan shoklar butkul tugagandek ko'rinsada, asosiy xavflar infilatsiya darajasini ortirishi mumkin: Geyosiyosiy muammolar, kuchli istemol talabi uy- joyning narxining ko'tarilishi natijasida infilatsiya yanada ortib ketishi mumkin. Infilatsiya O'zbekistonga ham o'z tasirini o'tkazmoqda.

1-Jadval

O'zbekistonda infilatsiya ma'lumotlari

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Infilatsiya	17. 5	14. 5	12. 9	10. 8	11. 4	8. 9	8. 6

Infilatsiya darajasini yildan yilga pasayishiga yangi chiqarilayotgan qonunlar va davlatning markaziy bankga bergan huquqlari yordamida yildan yilga infilatsiya pastalshini ko'rsak bo'ladi. Bunga asosan tadbirkorlarga berilayotgan imkoniyatlar va soliq qonunlari ko'rib sabab bo'lmoqda.

XULOSA.

Jahon iqtisodiyotidagi infilatsiya darajasi aholi yashash sharoitiga bevosita bog‘liqligi hisoblanmoqda. Chunki infilatsiya ko‘tarilib ketishi natijasda davlatning Yalpi Ichki Mahsulotiga oz tasirni korsatmoqda. Mamlakatdagi iqtrisodiy ishlab chiqarish boshqa davlatlar bilan o‘zaro savdo aloqalariga tasirni o‘tkazdi. Lekin to‘g‘ri qo‘llanilgan qonunlarda infilatsiya darajasi meyyorida ushlanayotgani natijasida davlatning yanada gullab yashnashiga ko‘rishimiz mumkin. Jahon iqtisodiyotda koplak mamlakatda infilatsiyta darajasini yuqoriligi sababli giperinfilatsiyaga sabab bo‘lmoqda. Infilatsiya natijasda hozirgi kunda valyutaning qadrsizlanishi natijasda talabning keskin ko‘tarilishi taklifning esa pasayishi natijasdan qiymatning ya‘ni narx navoning keskin oshib ketishga sabab bo‘layotgan jarayon hisoblanadi. Odatda Infilatsiya davlatning orginlari tomonidan doyimiy nazorat qilib boriladi. Lekin ba‘zida vaziyat nazoratdan chiqib ketasdi va bu holatda giperinfilatsiya sodir bo‘ladi . Vaziyatda kelib chiqib hozirgi kundagi siyosiy o‘zgarishlardan infilatsiya darajalati yuqori tus olmoqda. Demak infilatsiyaning faqat salbiy tomonlari emas balki ijobiy tomonlari ham mavjud. Yiliga 2% dan oshmaydigan infilatsiy davlatning iqtisodiyotiga foyda keltiradi. Misol uchun yevro yiliga o‘rtacha hisoblaganda 1%dan qadrsizlanmoqda. Hozirgin vaziyatdan kelib chiqan holda qonunlarni to‘g‘ri qabul qilish markaziy bank tomondan doyimiy tarzda nazorat qilish infilatsiyaning ortib ketmasligiga sabab bo‘ladi . Va nazorat qilingan va past infilatsiya odatda iqtisodni tanazuldan qutqarishga yordam beradi va doyimiy tarzda aholini ish bilan taminlash ishsizlika qarshi kurashishga sababchi bo‘ladi. Davlat tomonidan tadbirkorlar uchum keng ko‘lamli ishlar yaratib berishi soliqlarning pastlatish takliflari kiritilsa talab va taklifning tengligi ushlab turilsa infilatsiya darajasi pasayib boradi. Agar talab yuqori bolib taklif esa pasayganda o‘sha talab kuchaotgan mahsulot uchun chetdan malum vaqt davomida talab yuqori bo‘lgan mahsulotlar uchun bojhona to‘lovlarni keskin pasaytirish yoki olib tashlashni taklif bergan bo‘lardim. Va tadbirkorlar uchun alohda sanoat zonalarni yaratib ularni alohda xalqaro eksport yollarni ochish va investorlarni jalb qilinsa mamlakatda milliy valyutani qadrsizlanishni olidi olinb ishsizlarni kamayishga talab va taklifni doyimiy tarzda teng bo‘lishga erishlgan bo‘ladi.

FOYDALANILGAN INTERNET SAYTLARI (REFERENCES)

1. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Inflatsiya>
2. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Inflatsiya>
3. <https://www.investopedia.com/financial-edge/0212/inflation-and-economic-recovery.aspx#:~:text=When%20prices%20for%20energy%2C%20food,other%20facet%20of%20the%20economy.>

4. <https://www.investopedia.com/ask/answers/111414/how-can-inflation-be-good-economy.asp#:~:text=Economists%20believe%20inflation%20is%20the,can%20help%20drive%20economic%20growth.>
5. <https://www.visualcapitalist.com/inflation-projections-by-country-in-2024/#:~:text=In%202024%2C%20global%20inflation%20is,estimated%20annual%20average%20in%202023>
6. <https://www.gazeta.uz/oz/2022/06/16/hyperinflation/>
7. <https://www.investopedia.com/financial-edge/0212/inflation-and-economic-recovery.aspx#:~:text=When%20prices%20for%20energy%2C%20food,other%20facet%20of%20the%20economy.>
8. <https://www.investopedia.com/ask/answers/111414/how-can-inflation-be-good-economy.asp#:~:text=Economists%20believe%20inflation%20is%20the,can%20help%20drive%20economic%20growth.>